

als zoodanig
is gekomen.
chten en he-
t men er nu

de krachten,
van belang
e prozakunst
t nieuws ge-

voortreffelijk
w. De Stille
l.

zonder baan-
kan nieuwe
ld volkomen
worden.

in hun soort
i. Mulder en
in Randwijk.
nieuwe boek
in schuld?

gevoel en van
de band aan
ist-geloovigen.
rkelijk-sociale
protestantsche
t de beschrij-
en bepaalde,
aar een wor-
le vragen zijn
ar bovendien
en vorm van
lijkheden met
moelijkheden
ar en gedrukt,
en einde, want
n worden.

lijk als goed
kelijk-socialen
lerlei misver-
selemaal kwa-
vende Protes-
romans. En
die vindt hij
eringen, hoog-
boeken. De
betoog ge-
ichten en sta-
man aan die
der inleiding,
te stem is nog
k aan routine,
sch en nieuw,
nistert.

wil, ligt het
daarom niet
aalde misver-
helderen?
erst eens ver-
iemand, die
rkelijke en so-
deld te zien.
t bij den lezer
n. En tevens
boek terecht.
voorden deze.
jaar of dertig.
primeerde kerk
t daar het be-
r, mede door
n de daad en
even. Hij richt
waarin zoowel
verleend. Aan
twee jaren in
wordt hij tol-
meente, maar
rediker te wor-
omgeving in

verschillende
xfordbeweging.
instituut van
nbtstraggers tot
sexueele nood
mand, die zich
ar niet gewoon
zien, op Risse-
ons maar eens

de hoofdfiguur
vangt een uit-
komen kennis-
genissavond bij.
leel, een baron,
een ingenieurs-
e hulpprediker
mpathiseerend
beweging staat,
n de stemming
ok van zijn ge-
dat hij wijst
doop.
op artikel en
alles nog maar
meer over Jos-
ant wat bewijst

ten slotte één zoo'n avond? Maar Lemke komt in den kring niet meer terug. Van grondig onderzoek blijkt bij den hulpprediker voor en na nergens iets. Wel hooren we nog in het boek van een paar bekeeringen, maar die willen niet recht dóórzetten. Later vertelt de schrijver heel in het kort, dat Lemke met den leider van de groep een twist-gesprek heeft gehad en ook Lien de Regt, de bekeerde dokteres, wendt zich ten slotte van de groep af.

Ik kan me voorstellen, dat zoowel voorstanders als tegenstanders van de groepsbeweging met deze wonderlijke bewijvoering weinig in hun schik zullen zijn. Lemke loopt even warm, wil dan het laatste woord hebben en laat den boel verder „zwaaien". Want juist omdat het hoofdstuk zoo uitvoerig is, wekt het verwachtingen op een meer breede behandeling van de kwestie.

Zoo móét men het wel bezien, indien men den roman als brochure leest. Leest men hem echter als roman, dan komt de zaak eenigszins anders te staan. Maar daarover straks. We gaan eerst nog even voort met het boek opzettelijk verkeerd te lezen. En dan wordt het steeds wonderlijker. Want behalve de z.g. Oxfordbeweging worden nog, zooals ik reeds zei, verschillende andere onderwerpen in Risseeuw's boek aangesneden. Dat is op zichzelf al een beetje vreemd. De meest elementaire eisch bij de behandeling van een zeker thema is toch wel, dat men zich aan dat thema houdt. Dat doet Risseeuw niet. Hij heeft het ook nog over het werkloosheidsvraagstuk, over het instituut van hulpprediker, over de verhouding van dominees en ouderlingen tot de gemeente, over diaconale voorzorg en over sexueelen nood bij jonge menschen. Het lijkt wel (we gaan nog steeds voort het boek opzettelijk verkeerd te lezen), of er een zestal brochures over verschillende onderwerpen door elkaar zijn ingebonden, om zoo als roman op onze tafel te worden neergelegd. Nu zijn we wel gedwongen de velletjes, bij wijze van spreken, los te tornen, uit te zoeken en opnieuw in te binden...

Hier dan de brochure over sociale voor-
zorg. De schrijver prijst deze voorzorg in de kerkelijke gemeente aan als een middel om ellende te voorkomen, om slapende krachten wakker te schudden en om menschen, die vreemd langs elkaar heenleefden, bij elkander te brengen. Tame-
lijk uitvoerig, en met kennelijke voorliefde voor het onderwerp, vertelt Risseeuw ons, hoe het plan bij Lemke opkomt tijdens een fietstocht met werk-
loze jongens, hoe het wordt voorbereid, hoe het op den kerkeraad en in een gemeentevergadering wordt behandeld en ten slotte hoe het, trots tegen-
werking en misverstand, tot uitvoering komt. En als de hulpprediker aan het eind van het boek uit de gemeente vertrekt, neemt een van de predikan-
ten het werk van Lemke over. Zoo redt de auteur het voor mislukking en toont daarmee opnieuw, hoezeer dit plan de liefde van zijn hart heeft.

Maar nu de bewijskracht van dit alles. Wordt die niet aanstonds hierdoor verzwakt, dat de auteur er een jongen, idealistischen kerel zijn schouders onder doet zetten, wel geen kracht-
figuur, maar toch iemand, die weet wat hij wil; een jongen man van even in de dertig, die in-
nemende manieren heeft en juist die medewerkers aan zich weet te verbinden, die noodig zijn? Zou er niet veel meer bewezen zijn, zegt de brochure-
lezer, indien er nog wat meer aan leider en hel-
pers had gehaperd en indien het dan toch had gemarcheerd? En wat bewijst het welslagen ge-
durende den tijd van een jaar voor een reeks van jaren? En wat bewijst één gemeente voor alle gemeenten? Wie over sociale voorzorg wil mee-
praten, moet niet komen met gegevens van één kerk, maar van minstens tien. Hij moet komen met feiten, cijfers, statistieken, niet over den tijd van een jaar, maar van vele jaren. En kan dat niet, dan moeten de gegevens uitvoeriger worden voorgediend. De stem is sympathiek, maar de be-
wijvoering zwak, zegt de brochure-lezer.

(Slot in 't volgend nummer.)
C. RIJNSDORP.

UIT DE HISTORIE

Twee proefschriften.

Op 23 April j.l. vonden aan de Vrije Universiteit een tweetal promoties plaats op één dag.

Op zichzelf is dit niet zoo merkwaardig. Maar iets anders wordt het, wanneer men weet dat beide promovendi hun keuze hadden gevestigd op een historisch onderwerp.

De litteraire faculteit van de V. U. is zoo oud als de universiteit zelf. Maar aanvankelijk, in de dagen van Prof. Woltjer Sr., was zij vrijwel uit-
sluitend beperkt tot de opleiding van classici. Pas omstreeks 1920 werd zij ook ingericht voor de studie van geschiedenis en Nederlandsche taal en letterkunde. Het aantal studenten van deze afde-
ling is steeds beperkt geweest. En nu in dezen tijd van versobering op onderwijsgebied het perspec-
tief voor a.s. leeraren zooveel slechter is gewor-

den is dat aantal nog geslonken. Begrijpelijk, maar jammer! En de vraag dringt zich op, of ieder wien het aangaat (en dat is tenslotte elk meelevend Calvinist), wel voldoende overtuigd is van het belang van principiëel hooger onderwijs, ook op dit terrein.

Maar hoe dit ook zij, het wetenschappelijk be-
drijf staat intusschen niet stil. En zoo verschenen dan nu, na de litteraire dissertatie van Dr J. Kar-
semeyer over Jeremias de Decker en de histo-
rische van Dr W. J. Goslinga over de rechten van den mensch en burger in Nederland, twee proefschriften over geschiedenis terzelfdertijd.

Dr A. de Fouw, directeur van de Geref. Kweek-
school te Amsterdam, noemde zijn studie „Philips van Kleef. Een bijdrage tot de kennis van zijn leven en karakter". Terwijl Dr A. G. van Opstal, leeraar aan het Chr. Lyceum te Harderwijk, schreef over „André Rivet. Een invloedrijk Hugenoot aan het hof van Frederik Hendrik".

Uit den aard der zaak zijn dergelijke weten-
schappelijke publicaties niet bestemd voor een breedden lezerskring. In de eerste plaats richten zij zich tot de vakgenooten, ook al zijn het, gelijk in deze gevallen, boeken, die elke ontwikkelde en in geschiedenis belang stellende leek met genoegen zal lezen.

Wanneer ik hier niettemin iets van deze proef-
schriften ga zeggen, doe ik dat vooral omdat zij geschreven zijn door leerlingen van de Vrije Uni-
versiteit, die immers ons aller belangstelling en liefde heeft.

...

Wie was Philips van Kleef?

Misschien dat deze of gene zich vaag herinnert, dien naam al eens eerder te zijn tegengekomen. Maar ik maak mij sterk, dat hoogstens één op de honderd lezers hem thuis zal kunnen brengen.

Philips van Kleef was een Zuid-Nederlandsch edelman van hooge geboorte. Het culminatiepunt van zijn leven viel in het jaar 1488. Opstandige Vlamingen hadden toen Maximiliaan van Oosten-
rijk, regent voor Filips den Schoone, den minder-
jarige landsheer van de Nederlandsche gewes-
ten, gevangen gezet. Hij kwam pas vrij na vele beloften, en nadat een gijzelaar zijn plaats had ingenomen. Dat was Philips van Kleef.

Eenmaal in vrijheid, verbrak Maximiliaan de bezworen beloften, en nu stelde Philips van Kleef zich aan het hoofd van den opstand. Jarenlang heeft hij verbitterd gevochten, tot hij tenslotte het hoofd in den schoot moest leggen.

Wat waren zijn motieven? Eerzucht, zegt de een. Trouw aan zijn woord, meent de ander. Een derde ziet in hem een voorlooper van Willem van Oranje, leider van het nationaal verzet tegen de anti-nationale politiek der Habsburgers.

Wat de zaak nog meer ingewikkeld maakt, is, dat de berichten, die ons over Philips van Kleef ten dienste staan, grootendeels partijdig, verward of hoogst onnauwkeurig zijn. Zij waren oorzaak, dat we ons tot nog toe geen al te duidelijk beeld van hem konden vormen en dat zijn reputatie niet al te gunstig was. Trouwens, heel die tijd van het einde der 15e eeuw is door het historisch onderzoek doorgaans stiefmoederlijk behandeld. En toch is dat juist de periode, waarin de eenheid van de Nederlandsche gewesten aan 't groeien gaat en een soort nationaal besef ontstaat. Bovendien komen zij dan in aanraking met het huis Habsburg, wat voor ons land verstrekken gevolgen heeft gehad, o.a. wat betreft de kerkhervorming.

Mel veel scherpzinnigheid en energie heeft nu Dr de Fouw al die tegenstrijdige en verwarde berichten stuk voor stuk onderzocht en beoordeeld, en er nieuwe gegevens aan toe gevoegd op grond van archiefstudie. Zoo was hij in staat, een af-
gerond beeld te tekenen van zijn held. Ik gebruik dit laatste woord met opzet. Want zijn onpartijdig onderzoek beteekent tevens een volledige rehabilitatie van Philips van Kleef, een daad van histo-
rische rechtvaardigheid.

Ook de verdere, vaak zeer interessante loop-
baan van dezen Bourgondischen grandseigneur heeft Dr de Fouw minutieus nagegaan en uitvoerig medegedeeld. Zoo werd zijn werk een toonbeeld van historisch onderzoek, dat het praedicaat „cum laude", er aan toegekend, volkomen verdient.

...

André Rivet, of, met zijn verlatiniseerden naam, Andreas Rivetus, is in onze vaderlandsche kerk-geschiedenis een bekende figuur. Van 1620 tot 1632 is deze Fransche predikant hoogleeraar geweest in de theologie te Leiden, toen daar na de ver-
wijdering van de Arminianen enkele onverdracht Calvinistische professoren benoemd moesten wor-
den. Aan zijn theologische werkzaamheid heeft enkele jaren geleden Dr Honders een dissertatie gewijd. Maar ook op ander gebied heeft Rivet een rol gespeeld. Daarover nu handelt het proef-
schrift van Dr van Opstal.

Met name heeft deze Hugenoot in relatie ge-
staan tot de stadhoudelijke familie. Negen jaar lang bekleedde hij den vertrouwenspost van gou-
verneur van den lateren stadhouder Willem II. Na de beëindiging van deze taak vatte hij zijn inzichten over de beste wijze van prinselijk onder-
richt samen in een „Instruction du Prince Chres-

tien". Een Calvinistische vorstenspiegel dus, al was hij, gelijk Dr van Opstal overtuigend aan-
toont, in vele opzichten bewerkt naar een Fransch model. (Tusschen haakjes: zou het niet loonend zijn geweest, indien de schrijver ook aan de ver-
schillen tusschen Rivets geschrift en zijn Roomsche voorbeeld aandacht had besteed? M.a.w. waarin bestond het specifiek-Calvinistisch element van de „Instruction"?)

Maar ook na 1640 bleef Rivet in dienst van Frederik Hendrik. Dank zij zijn uitgebreide cor-
respondentie met en uitstekende reputatie bij bui-
tenlandsche geloofsgenooten in Frankrijk en Engeland, kon hij optreden als vertrouwensman en tusschenpersoon bij politieke onderhandelingen. Calvinist in merg en been, hoewel minder twist-
ziek dan vele van zijn mede-theologanten, verzuim-
de hij niet, om daarbij telkens weer op de bres te springen voor de belangen van de Fransche kerken en predikanten, wier positie in hun vader-
land steeds meer bedreigd werd.

Van dit alles geeft Dr van Opstal uitvoerig ver-
slag, steunend op grootendeels onuitgegeven be-
scheiden, zoowel uit Nederlandsche als buiten-
landsche archieven. Aldus levert zijn werk, al brengt het niet zooveel nieuwe dingen aan het licht als dat van Dr de Fouw, een belangwek-
kende bijdrage tot onze kennis van dezen 17e-
eeuwschen theoloog, die, gelijk de schrijver terecht doet opmerken, „een man van aanzien en gewicht is geweest in zijn tijd en... op allerlei gebied, zij het ook vaak achter de schermen, zijn invloed deed gelden."

Met deze beide proefschriften leggen zoowel de schrijvers als hun promotor Prof. Van Schelven en de Vrije Universiteit eer in.

H. SMITSKAMP.

De strijd rond het „Ghebruik en Onghebruik van 't Orghel'."

I.

Zaterdag 13 September 1634 wachtte David van Bostel, theologisch student, van 's morgens 10—12 en 's middags 2—4 uur, een ieder die lust gevoelde, onder het voorzitterschap van hoogleeraar Voet, met hem als „respondens" te disputeeren. (Zie een afbeelding van Voetius' collegezaal bij Dr J. A. Cramer: De theologische faculteit te Utrecht ten tijde van Voetius p. 14.)

De bedoeling van Voetius met deze alras be-
roemde tournooien was de Gereformeerde religie te verdedigen, en aan te vallen al wat door Room-
schen, Libertijnen en Remonstranten werd geleerd. Bovenal „tot roem van God en de Goddelijke Waarheid, tot groei van onze zeer heerlijke religie en van dit nieuwe gymnasium". (A. C. Duker: Gisb. Voetius, dl 2 p. 9; J. A. Cramer a.w. p. 15. Zie nog Dr A. Eekhof: De Theol. faculteit te Leiden in de 17e eeuw p. 32*.)

Voor dezen eersten kamp had hij niet minder dan 23 stellingen opgegeven. Wij zouden buiten ons boekje gaan als we bij alle gingen vertoeven. Ons interesseert alleen de achtste der „corollaria ecclesiastica" bij de stellingen gevoegd, luidend: „De orgelmuziek is geen deel noch toevoegsel van de openbare eeredienst". Dit werd maar niet twist-
ziek geworpen tusschen de andere „franje der kerk", zooals Kist in z'n waardevolle studie over Het Kerk. Orgelgebruik voorn. in Nederland — Archief Kerk. Gesch. dl X p. 256 opmerkt. Hier is trouw aan Calvijn's beginsel, dat na reformatie de kerk naar nieuwe reformatie heeft te staan. Zoo hebben wij haar o.m. te zien als een duidelijke —
wyl reformatische — roepstem tot allen die orgelspel voor en na den dienst, als deel van de godsdiensttoefening zagen.

Alweer 53 jaar was het geleden dat de Nat. Synode van Middelburg op de particuliere vraag „oft het ghebruik der Orghelen in de tempelen te houden zij?" had geantwoord: „Het wort niet voor ghoet gehouden; insonderheit voer die predicatie. Daerom die Dienaers arbeyden sullen, dat dselve, ghelijc het eenen tijt lanck geduldet wort mitten alder eersten afgesteld worden". (Acta v. d. Ned. Synoden der 16e eeuw: F. L. Rutgers p. 409.) Men wist het niet en geen kerkbode vertelde er van, hoe in Arnhem de Predikanten, trouw aan het synodale besluit, een uitvoerig request indienden bij „den Ersamen en Wijzen Rhaet der Stad", dat zij daarin aandrongen in deze hoeg bedroefden en periclosen tijden op afschaffing van dit fruden-
spill, om reden in de Apostolische Kerken evenals in de Gereformeerde Kerken van het geheele koninkrijk Schotland, Engeland, eveneens in de Geref. Kerken van Frankrijk, Zwitserland, de Phaltz, bij de Waldensen, te Genève en in andere streken, geen orgels of muziek werd gebruikt, uit oorzaak dat in het Nieuwe Testament geen bevel daartoe werd gevonden en het niet stichtelijk werd

1) Referaat gehouden op den Orgeldag voor Nederl. Orgelkunst en -historie, 8 Aug. 1934, in de Grootte kerk te Zwolle.